

Asia: VN/27386/2023-VNK-31

## **Luonnos valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä**

### Tarkentavat kysymykset

#### **Millaista sidosryhmäyhteistyötä tulisi tehdä toimeenpanon aikana (yhteistyötahot, yhteistyön muoto ja fokus)?**

THL näkee tärkeäksi ottaa vahvasti mukaan tahot, jotka tekevät työtä rasistisen syrjinnän torjumiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla. Työtä tulisi tehdä valtionhallinnon, hyvinvointialueiden ja kuntatason toimissa sekä yksityisellä sektorilla. Myös kansalaisjärjestöt ovat olleet antirasistisen näkökulman valtavirtaistamisessa tärkeässä roolissa. Niin ikään uskonnolliset yhteisöt olisi vahvasti otettava mukaan sidosryhmäyhteistyöhön etenkin, jos tutkimusta eri uskontoryhmien kokemasta syrjinnästä halutaan lisätä.

Pyöreän pöydän keskustelujen ja kuulemisten lisäksi, THL ehdottaa koordinoitua eri toimialoja yhdistävää rasismien vastaista työtä hallintorakenteissa. Alueellisessa toiminnassa tulisi linjata selkeämmin se, miten seurataan ja varmistetaan yhdenvertaisuuslain noudattaminen alueellisella ja paikallisella tasolla. Lisäksi syrjintää kokevien tietoisuutta ja mahdollisuutta ilmoittaa ja raportoida kokemastaan syrjinnästä ja rasismista tulisi parantaa.

#### **Miten ja missä toimenpiteissä risteävän ja moniperusteisen syrjinnän torjuminen tulisi erityisesti huomioida?**

Moniperusteinen ja risteävä syrjintä tulisi yhä paremmin tunnistaa tutkimuksessa, palvelujärjestelmän kehittämisessä sekä tässä toimenpideohjelmassa mainitussa koulutusjärjestelmän tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittämisohjelmassa. Henkilöt, jotka kuuluvat useaan eri vähemmistöön ovat haavoittuvassa asemassa ja voivat kohdata eri elämänalueilla eriarvoista kohtelua eri syistä. Olisi tärkeää tunnistaa myös sosioekonomisen taustan ja ulkomaalaistaustan risteymät. Tutkimusten mukaan ulkomaalaistaustainen lapsi asuu pienituloisessa perheessä neljä kertaa todennäköisemmin kuin suomalaistaustainen lapsi. THL katsoo tärkeäksi tunnistaa myös terveystalouden saavutettavuushaasteet, josta on tehty ulkomaalaistaustaisen väestön sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöjen osalta useita selvityksiä ja tutkimuksia (esim. Roosa-, MoniSuomi- tutkimukset). Tuoreen selvityksen mukaan myös vähemmistöihin ja haavoittuviin ryhmiin kuuluvilla lapsilla ja nuorilla (toimintarajoitteiset, seksuaali-

ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat, ulkomaalaistaustaiset) on vaikeuksia päästä palveluihin. Palvelujen lisäksi myös työperäisen syrjinnän moniperustaisuuteen tulisi kiinnittää huomiota. Suomessa on tunnistettu, että esimerkiksi korkea-koulutetut maahanmuuttaneet naiset kohtaavat esteitä työllistymisessä.

### **Mitä sellaisia toimenpiteitä toimenpideohjelmasta puuttuu, joita valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon puitteissa pitäisi mielestäsi edistää?**

THL katsoo, että on tärkeää edistää eri väestöryhmien kokeman rasismien ja eriarvoisuuksien parempaa tunnistamista. Eri uskontoryhmien kokeman rasismien lisäksi olisi tärkeää tutkia eri ei-suomalaisiksi etnistettyjä ja ei-valkoisiksi rodullistettuja väestöryhmiä ja tunnistaa heidän kokemia rasismien muotoja ja mekanismeja. THL kokee tärkeäksi korostaa yhdenvertaisuutta eri väestöryhmien välillä myös tässä toiminta-ohjelmassa. Antisemitismien torjunta on ensiarvoisen tärkeää Suomessa, mutta toimintaohjelmassa ei mainita sen lisäksi muita rasismien muotoja, kuten antigypsyismiä/romanivastaisuutta tai islamofobiaa/muslimivastaisuutta, jotka nousevat toistuvasti esiin esimerkiksi asennetutkimuksissa. Kirjaus antisemitismistä näyttäytyy epäsymmetrisenä muita rasismien muotoja kokevia väestöryhmiä kohtaan. Tämä on myös ainoa kohta, jossa valtioneuvostusten summa 400 000 euroa/vuosi on mainittu. Toisin sanoen, tässä kolmivuotisessa toimenpideohjelmassa 1,2 miljoonaa euroa eli viidennes koko budjetista on allokoitu yhdelle vähemmistöryhmälle. THL peräänkuuluttaa budjetin avaamista myös muiden toimien osalta tässä toimenpideohjelmassa.

### **Miten toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi seurata?**

THL kannattaa sitä, että toimenpideohjelman toteutumista ja vaikuttavuutta yhdenvertaisuutta edistävästä toimista seurataan säännöllisesti seurantarivissä. Olisi tärkeää seurannan helpottamiseksi selkiyttää toimenpideohjelmassa vastuutahot ja tarkat määrääjat eri toiminnoille. Osa tavoitteista on yksityiskohtaisempia ja selkeämpiä mutta suuressa osassa toimia tarkkaa suunnitelmaa ajankohdasta ei ole. Aiemmasta ”Yhdenvertainen Suomi” -toimenpideohjelmasta voisi sen verran ottaa mallia, että tehtäisiin samaan tapaan listaus vastuutahoista ja aikatauluista. Ministeriövastuiden lisäksi olisi tärkeää myös nimetä alueelliset ja paikalliset rakenteet tätä työtä tukemaan.

### **Muut kommentit**

THL katsoo tärkeäksi, että rasismien vastainen toiminta on sidottu hyvien väestösuhteiden viitekehukseen. Syrjinnän vastainen työ ja yhdenvertaisuuden edistäminen ymmärretään sitä kautta ehkä selkeämmin kaikkia koskevaksi toimeksi. Kaikkien väestöryhmien välinen vuorovaikutus, asenteet, osallisuus ja turvallisuus on tärkeää. Olisi tärkeää, jos toimenpiteissä mainittaisiin myös selkeäsi antirasistinen työ, jota tehdään jo eri tahoilla ja tasoilla - Hyvien väestösuhteiden -hankkeen lisäksi.

THL:n näkemyksen mukaan valtioneuvoston esimerkki yhteiskunnallisen ilmapiirin rakentamisessa on tärkeää. Valtioneuvoston asiantuntijoiden ja poliittisten päättäjien tulisi näyttää mallia tässä. On hienoa, että ohjelmaan on sisällytetty myös päättäjien koulutusta näistä teemoista.

THL kiittää siitä, että valtioneuvosto edistää rasismien torjuntaa ja antirasistista työtä allokoimalla tähän rahoitusta. Tämä toimintasuunnitelma on melko laajalle ulottuva, eri toimintoja ja toimialoja kattava. Kuuden miljoonan budjetti tälle työlle on tärkeä edistysaskel, mutta olisi hyvä avata tarkemmin mitä siitä on jo korvamerkitty millekin toimelle.

THL toivoo vielä lisäksi huomiotavan se, että hallitusohjelman maahanmuuttopoliittiset kirjaukset ja rajalain edistäminen voivat olla ristiriidassa tämän toimenpideohjelman perusoikeuksia ja yhdenvertaisuutta edistävien toimien kanssa.

## Lausunnonantajan lausunto

### **Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään**

Lausunto luonnokseen ”Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen - valtioneuvoston toimenpideohjelma rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä”

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto ja tulla kuulluksi valtioneuvoston luonnoksessa toimenpideohjelmaksi rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on antanut lausunnon myös Valtioneuvoston yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden tiedonantoon elokuussa 2023 sekä osallistunut pääministeri Orpon pyöreän pöydän keskusteluun rasismien torjumisesta 18.3.2024.

Syrjintään ja yhdenvertaisuuteen liittyvän tietopohjan vahvistaminen

Tutkimuslaitoksena THL näkee tärkeäksi, että yhdenvertaisuuteen liittyvää tietopohjaa vahvistetaan edelleen. Tulisi kattaa tiedonkeruun aukot syrjintää kokevien väestöryhmien osalta. Luonnoksessa on hyviä ehdotuksia tiedonkeruun kattavuuden lisäämiseksi erityisesti haavoittuvista väestöryhmistä sekä muista suomen kieli- ja kulttuurivähemmistöistä, joita ei syntyperä- tai kielitilastoissa tule esiin. Tilastollisen tutkimuksen rinnalle on tärkeää tuottaa myös lisää laadullista tutkimusta rasismia kokevien väestöryhmien tilanteesta sekä rasismien mekanismeista ja käytännöistä. On kannatettavaa, että selvitetään eri uskontokuntiin kuuluvien määrää ja kokemuksia yhdenvertaisuudesta, mutta tämä olisi ulotettava myös ei-suomalaisiksi etnistettyihin väestöryhmiin ja kieli- ja kulttuurivähemmistöihin. Lisäksi olisi tärkeää myös saada konkretiaa siihen, mitkä tahot tuottavat analyysiraportteja valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeuksia toteutumista seuraavaan verkkosivustoon [www.perusoikeusseuranta.fi](http://www.perusoikeusseuranta.fi). Saamelaistutkimuksen osalta on juuri tuotettu myös tutkimuseettiset ohjeet. Näitä tulisi soveltaen katsoa myös muiden vähemmistöryhmien osalta. Olisi tärkeää myös kirjata, kuinka tutkimuksen tulokset palautetaan sille väestöryhmälle, jota tutkimus koskee. Tästä THL:llä on kokemusta esimerkiksi ulko-maalaistaustaisen väestön osalta. Syrjintäkokemusten lisäksi olisi tärkeää selvittää systemaattisesti myös muita asiaan liittyviä ilmiöitä, kuten asenteita, osallisuutta, kuuluvuuden kokemusta. THL:ssä esimerkiksi osallisuusindikaattori on otettu systemaattisesti käyttöön väestökyselyissä.

## Rasismien laaja-alainen ilmeneminen

THL haluaa painottaa, että rasismi ei ole ainoastaan ulkomaalaissyntyisiä vähemmistöjä koskeva kysymys, vaan se koskee myös muita ei-valkoisiksi tai ei-etnisiksi suomalaisiksi rodullistettuja väestöryhmiä ja kieli- ja kulttuuriryhmiä ja alkuperäisväestöämme kuten romaneja ja saamelaisia. Tämä olisi hyvä tuoda esiin jo toimenpide-ohjelman tilannekuvaa -osiossa. Meillä on tietoa esimerkiksi eri väestöryhmien asenteista vähemmistöryhmiin esimerkiksi Perusoikeusbarometrissa ja Lapsiasiavaltuutetun romanien ja saamelaislasten hyvinvointiraportteissa. Juutalaisvähemmistön kokeman antisemitismin ohella, pitäisi myös tunnistaa muut vähemmistöryhmien kokemat rasismien muodot kuten romaneja koskeva anti-gypsyismi ja islamofobia/muslimivastaisuus, jotka ovat yleisiä syrjinnän muotoja Suomessa.

THL:n katsoo, että Suomen romanipoliittinen ohjelma vuosiksi 2023-2030 tulisi mainita tässä toimenpideohjelmassa. Romanipoliittinen ohjelma on yli hallituskausien ulottuva romanien asemaa edistävä ohjelma, johon olisi tärkeää saada tukea ja joka tulisi mainita myös rasisminvastaisen toimenpideohjelman yhteydessä.

On tärkeää, että saamelaiskäräjälakia edistetään tämän toimenpideohjelman puitteissa. THL toivoisi konkreettisempaa toimenpide-ehdotusta siitä, miten saamelaisten ja viittomakielisten totuus- ja sovintokomission työtä jalkautetaan. Esimerkiksi saamelaisten psykososiaalisen tuen keskuksen jatkuminen on tärkeää saamelaisten luottamuksen ja mielenhyvinvoinnin rakentumisen kannalta.

## Kasvatus- ja koulutusympäristön merkitys syrjinnän vähentämisessä

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kantaa huolta erityisesti lasten ja nuorten kokemasta syrjinnästä ja rasismista. Tulisi kiinnittää huomiota kasvu- ja koulutusympäristön yhdenvertaisuuteen koska se on vapaa-ajan ohella tärkeimpiä nuorten sosiaalistumisen paikkoja. Koulu- ja kasvatusympäristöt sekä harrastusympäristöt tulisi yleisesti nähdä tärkeinä rasismien torjuntaa edistävinä paikkoina. Koulujärjestelmän tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa tulisi myös tunnistaa rakenteellisia eriarvoisuuksia aiempaa paremmin. Olisi tärkeää keskittyä myös muuhun kuin rasistiseen/syrjivään kiusaamiseen. Esimerkiksi rakenteellisiin esteisiin nuorten omien toiveiden ja potentiaalinen toteuttamisessa. Tutkimuksissa ja selvityksissä on tuotu esiin sitä, että koulutuspolut eriytyvät yhä enemmän taustan mukaan ja työmarkkinoilla näkyy alakohtaisen sukupuolittumisen mukaan myös etnistymistä. Toimenpideohjelmassa tuodaan esiin ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten määrän kasvua ja tunnistetaan heidän syrjintä- ja rasismikokemuksiaan. Mutta THL kokee että on tärkeää tunnistaa, että rasismia koetaan myös laajemmin kuin ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten osalta: esimerkiksi myös muut ei-valkoisiksi suomalaisiksi rodullistetut nuoret kuten adoptoidut, mixed-taustaiset, romanit ja saamelaiset lapset ja nuoret kokevat Suomessa rasismia.

THL koee tärkeänä, että rasismiin vastainen työ ja antirasismi näkyisi kasvatuksen ja koulutuksen kehittämisohjelmassa eksplisiittisesti. Oli tärkeää puhua yhdenvertaisuuden ohella myös antirasismista ja selkiyttää, mitä rasismiin vastaiset toimet ovat koulu- ja kasvatustyöympäristöjen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmissa.

Lausuntopyyntöä esitetyt kysymykset koskien toimenpideohjelmia:

Millaista sidosryhmäyhteistyötä tulisi tehdä toimeenpanon aikana (yhteistyötahot, yhteistyön muoto ja fokus)?

THL näkee tärkeäksi ottaa vahvasti mukaan tahot, jotka tekevät työtä rasistisen syrjinnän torjumiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla. Työtä tulisi tehdä valtionhallinnon, hyvinvointialueiden ja kuntatason toimissa sekä yksityisellä sektorilla. Myös kansalaisjärjestöt ovat olleet antirasistisen näkökulman valtavirtaistamisessa tärkeässä roolissa. Niin ikään uskonnolliset yhteisöt olisi vahvasti otettava mukaan sidosryhmäyhteistyöhön etenkin, jos tutkimusta eri uskontoryhmien kokemasta syrjinnästä halutaan lisätä.

Pyöreän pöydän keskustelujen ja kuulemisten lisäksi, THL ehdottaa koordinoitua eri toimialoja yhdistävää rasismiin vastaista työtä hallintorakenteissa. Alueellisessa toiminnassa tulisi linjata selkeämmin se, miten seurataan ja varmistetaan yhdenvertaisuuslain noudattaminen alueellisella ja paikallisella tasolla. Lisäksi syrjintää kokevien tietoisuutta ja mahdollisuutta ilmoittaa ja raportoida kokemastaan syrjinnästä ja rasismista tulisi parantaa.

Miten ja missä toimenpiteissä risteävän ja moniperusteisen syrjinnän torjuminen tulisi erityisesti huomioida?

Moniperusteinen ja risteävä syrjintä tulisi yhä paremmin tunnistaa tutkimuksessa, palvelujärjestelmän kehittämisessä sekä tässä toimenpideohjelmassa mainitussa koulutusjärjestelmän tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittämisohjelmassa. Henkilöt, jotka kuuluvat useaan eri vähemmistöön ovat haavoittuvassa asemassa ja voivat kohdata eri elämäntilanteilla eriarvoista kohtelua eri syistä. Olisi tärkeää tunnistaa myös sosioekonomisen taustan ja ulkomaalaistaustan risteymät. Tutkimusten mukaan ulkomaalaistaustainen lapsi asuu pienituloisessa perheessä neljä kertaa todennäköisemmin kuin suomalaistaustainen lapsi. THL katsoo tärkeäksi tunnistaa myös terveyspalvelujen saavutettavuushaasteet, josta on tehty ulkomaalaistaustaisen väestön sekä kieli- ja kulttuurivähemmistöjen osalta useita selvityksiä ja tutkimuksia (esim. Roosa-, MoniSuomi- tutkimukset). Tuoreen selvityksen mukaan myös vähemmistöihin ja haavoittuviin ryhmiin kuuluvilla lapsilla ja nuorilla (toimintarajoitteiset, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat, ulkomaalaistaustaiset) on vaikeuksia päästä palveluihin. Palvelujen lisäksi myös työperäisen syrjinnän moniperustaisuuteen tulisi kiinnittää huomiota.

Suomessa on tunnistettu, että esimerkiksi korkeakoulutetut maahanmuuttaneet naiset kohtaavat esteitä työllistymisessä.

Mitä sellaisia toimenpiteitä toimenpideohjelmasta puuttuu, joita valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon puitteissa pitäisi mielestäsi edistää?

THL katsoo, että on tärkeää edistää eri väestöryhmien kokeman rasismien ja eriarvoisuuksien parempaa tunnistamista. Eri uskontoryhmien kokeman rasismien lisäksi olisi tärkeää tutkia eri ei-suomalaisiksi etnistettyjä ja ei-valkoisiksi rodullistettuja väestöryhmiä ja tunnistaa heidän kokemia rasismien muotoja ja mekanismeja. THL kokee tärkeäksi korostaa yhdenvertaisuutta eri väestöryhmien välillä myös tässä toiminta-ohjelmassa. Antisemitismien torjunta on ensiarvoisen tärkeää Suomessa, mutta toimintaohjelmassa ei mainita sen lisäksi muita rasismien muotoja, kuten antigypsyismiä/romanivastaisuutta tai islamofobiaa/muslimivastaisuutta, jotka nousevat toistuvasti esiin esimerkiksi asennetutkimuksissa. Kirjaus antisemitismistä näyttäytyy epäsymmetrisenä muita rasismien muotoja kokevia väestöryhmiä kohtaan. Tämä on myös ainoa kohta, jossa valtioneuvoston summa 400 000 euroa/vuosi on mainittu. Toisin sanoen, tässä kolmivuotisessa toimenpideohjelmassa 1,2 miljoonaa euroa eli viiden-nes koko budjetista on allokoitu yhdelle vähemmistöryhmälle. THL peräänkuuluttaa budjetin avaamista myös muiden toimien osalta tässä toimenpideohjelmassa.

Miten toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi seurata?

THL kannattaa sitä, että toimenpideohjelman toteutumista ja vaikuttavuutta yhden-vertaisuutta edistävästä toimista seurataan säännöllisesti seurantarivissä. Olisi tärkeää seurannan helpottamiseksi selkiyttää toimenpideohjelmassa vastuutahot ja tarkat määräajat eri toiminnoille. Osa tavoitteista on yksityiskohtaisempia ja selkeämpiä mutta suuressa osassa toimia tarkkaa suunnitelmaa ajankohdasta ei ole. Aiemmasta ”Yhdenvertainen Suomi” -toimenpideohjelmasta voisi sen verran ottaa mallia, että tehtäisiin samaan tapaan listaus vastuutahoista ja aikatauluista. Ministeriövästuiden lisäksi olisi tärkeää myös nimetä alueelliset ja paikalliset rakenteet tätä työtä tukemaan.

Muut kommentit

THL katsoo tärkeäksi, että rasismien vastainen toiminta on sidottu hyvien väestösuhteiden viitekehukseen. Syrjinnän vastainen työ ja yhdenvertaisuuden edistäminen ymmärretään sitä kautta ehkä selkeämmin kaikkia koskevaksi toimeksi. Kaikkien väestöryhmien välinen vuorovaikutus, asenteet, osallisuus ja turvallisuus on tärkeää. Olisi tärkeää, jos toimenpiteissä mainittaisiin myös selkeäsi antirasistinen työ, jota tehdään jo eri tahoilla ja tasoilla - Hyvien väestösuhteiden -hankkeen lisäksi.

THL:n näkemyksen mukaan valtionhallinnon esimerkki yhteiskunnallisen ilmapiirin rakentamisessa on tärkeää. Valtionhallinnon asiantuntijoiden ja poliittisten päättäjien tulisi näyttää mallia tässä. On hienoa, että ohjelmaan on sisällytetty myös päättäjien koulutusta näistä teemoista.

THL kiittää siitä, että valtioneuvosto edistää rasismien torjuntaa ja antirasistista työtä allokoimalla tähän rahoitusta. Tämä toimintasuunnitelma on melko laajalle ulottuva, eri toimintoja ja toimialoja kattava. Kuuden miljoonan budjetti tälle työlle on tärkeä edistysaskel, mutta olisi hyvä avata tarkemmin mitä siitä on jo korvamerkitty millekin toimelle.

THL toivoo vielä lisäksi huomiotavan se, että hallitusohjelman maahanmuuttopoliittiset kirjaukset ja rajalain edistäminen voivat olla ristiriidassa tämän toimenpideohjelman perusoikeuksia ja yhdenvertaisuutta edistävien toimien kanssa.

Eid Mona  
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos